

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**на дисертацію Бровендера Юрія Михайловича за темою
“Донецький гірничо-металургійний центр доби бронзи”, поданої на
здобуття наукового ступеня доктора історичних наук
за спеціальністю 07.00.04 – археологія**

Металургійне виробництво доби енеоліту – бронзи на Україні є науковою тематикою мало вивченою та методологічно мало розвиненою. Це пов'язано з тим, що розробка такої тематики можлива лише у вигляді міждисциплінарного дослідження за участю фахівців природничих наук, перш за все, геологів. Природно, що такі дослідження потребують значного фінансування і їх досить важко організувати. Рецензована праця є першою в Україні подібною розвідкою, здійсненою на докторському рівні, яка була виконана в рамках тем науково-дослідної частини Донбаського державного технічного університету: «Стародавня історія гірничої справи півдня Східної Європи (за матеріалами Картамиського археологічного мікрорайону)»; «Давня історія метало виробництва півдня Східної Європи (за матеріалами Картамиського археологічного мікрорайону)» та «Проблеми розвитку Донецького гірничо-металургійного центру доби бронзи», що виконувались під керівництвом автора. Досить органічне поєднання даних археології, геології та металознавства, значна частина яких була отримана автором за результатами власних польових досліджень на масштабними розкопками

гірничо-металургійних пам'яток доби бронзи на Донецькому кряжі та навколишніх побутових пам'яток, дозволило автору намалювати насичену цікавими і важливими деталями цілісну картину початків та ранніх етапів розвитку металургії міді-бронзи на сході України, на базі мідних руд Донбасу. Отже, це дослідження є новою ланкою стародавньої історії України, що, безумовно, відзначає його *актуальність*.

Запропонована автором концепція генези та етапів розвитку Донецького гірничо-металургійного центру доби бронзи (XVII-XIII ст. до н.е.) базується на добре документованому археологічному матеріалі, *якісно аргументована* в тому числі і радіовуглицевими датуваннями, металознавчими аналізами та *достовірними* археологічними матеріалами, переважна кількість яких була знайдена та введена у науковий обіг самим автором.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що це перше монографічна праця в Україні, присвячена комплексному міждисциплінарному дослідженню гірничо-металургійного центру доби бронзи.

Основні результати дослідження досить повно викладені у 87-ми наукових публікаціях, серед них: монографія та 23 статі у спеціалізованих виданнях, затверджених ДАК України або прирівняних до таких. Інші роботи опубліковані в журналах і збірниках регулярного характеру, матеріалах конференцій і семінарів.

Поширення та розвиток метало виробництва в епоху пізньої бронзи на просторах півдня Східної Європи було щільно пов'язане з процесом

культурогенези і значною мірою залежало від нього. Дослідження, проведені на комплексі пам'яток Донецького гірничо-металургійного центру, дозволили спостерігати пульсацію Дніпро-Донецького осередку культууро генези, виразно пов'язану з бережнівсько-маївською зрубною культурою. Мідні руди Бахмутської улоговини Донецького кряжа стали тим генеруючим процес культуурогенези чинником, завдяки якому на базі покровсько-мосоловського зрубного і дніпро-донського бабинського субстратів сформувалася бережнівсько-маївська зрубна культура.

Функціонування Донецького гірничо-металургійного центру впродовж п'яти століть (XVII-XIII ст. до н.е.), результатом чого став видобуток мідної руди, який в еквіваленті на метал становив не менше 700 т міді, могло забезпечити не лише потреби давнього населення Дніпро-Донського регіону, а й значного масиву населення, що мешкало поза його межами.

Припинення видобутку мідних руд на теренах Донецького гірничо-металургійного центру за часом збігається з черговою руйнівною за своєю силою екологічною кризою, що стала, поза тим, однією з причин, яка призвела на межі XIII-XII ст. до н.е. бережнівсько-маївську зрубну культуру, а з нею й зрубну спільність загалом, до деструкції. Пікова сонячна активність, яка визначається дослідниками межею XIII-XII ст. до н.е., призвела до дефіциту водних ресурсів, що, певною мірою, співпало з виснаженням доступних для розробки за давніми технологіями мідних руд. Такі обставини стали тими основними причинами, які зіграли фатальну роль

в історії Донецького гірничо-металургійного центру. Кольорова металургія в досліджуваному регіоні з часом змінилася чорною, що, в решті-решт, призвело до народження нової епохи – доби раннього заліза.

Викликає сумнів твердження, що “Припинення видобутку мідних руд на теренах Донецького гірничо-металургійного центру за часом збігається з черговою руйнівною за своєю силою екологічною кризою, що стала, поза тим, однією з причин, яка призвела на межі XIII-XII ст. до н.е. бережнівсько-маївську зрубну культуру, а з нею й зрубну спільність загалом, до деструкції”. Скоріше за все, треба вести мову про припинення видобутку, або про його значне скорочення та території Бахмутської улоговини Донецького кряжа. В цілому ж мідні руди Донецького кряжа могли видобуватись і у більш пізні епохи, проте це питання потребує спеціальних досліджень.

Розділ 3 “Металовиробництво Дніпро-Донецького регіону доби за доби енеоліту - середньої бронзи ” є цілком самостійним дослідження, яке після додавання нових знахідок може бути опубліковане як окрема монографія.

Підводячи підсумок, зазначимо, що подана до захисту дисертація Юрія Михайловича Бровендера “Донецький гірничо-металургійний центр доби бронзи ” є завершеним, оригінальним науковим дослідженням, яке цілком заслуговує на публікацію у вигляді монографії. Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальне позитивне враження та високу оцінку цієї наукової праці, а лише підкреслюють неоднозначність проблем, які постали

перед дисертантом.

З огляду на викладене і той факт, що обговорювана дисертаційна робота повністю відповідає вимогам до докторських дисертацій чинного “ порядку присудження наукових ступенів ”, її автор, Юрій Михайлович Бровендер, заслуговує на присудження наукового ступеню доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.04 - археологія.

Офіційний опонент -

Доктор історичних наук,

Завідувач кафедри археології

Національно університету «Києво-Могилянська Академія»

В.І. Ключко